

isidor vrsajk

zbun

Jermi ili Marjani Pinedi, ili tragedija Bernardini, kćeri ili smrt ljuđavnika u »Krvavim svadbamama moguće su, čak realne su, čak fakto-grafske su u izvesnom višem, unutarnjem poetsko-psihološkom smislu. Ta snaga Lorkina da simbolički tako sugestivno pregozi na gledaoca, da ona postaje subjektivna faktografija najbolje je primjer onog ovospločenja potencijalne jezgre stvarnosti o kojoj je govorio stari Aristotel a na kojoj se moderna dramaturgija danas razvija skoro svuda.

»U ovoj kući ne postoji ni da, ni ne... kaže Lorkina Bernarda. A u stvari sve je u Lorkinoj dramaturgiji i da i ne. Fransoa Nuistre (u monografiji »Lorce Paris 1955) dobro primjećuje: »Sve što je građeno, to je Lorkina dramaturgija, ali tome se i veruje. Lorka je uopravdu takav moderni pisac kod kojega sve što je moguće, što je mogućnost, što je plet stvarnosti i imaginacija ima snagu verovatnosti i nužnosti. Objektivna logika fakto-grafske povezanosti uročnih lanaca pojava zamenjena je u Lorkinoj dramaturgiji logikom unutarnje dramaturškog zbivanja, snagom poserske vizije, da te mere, da je sve što je rečeno, čak i protivičeno, čak i apsurdno — verovatno. A jer je gustina događaja u njegovim dramama sva saktana od strasnih sudara i misli koja se potčinjava tim suđarima, gledačev veruj da drugačije nije moglo ni biti, no da je jedino moguće i nužno bilo tako kako se dogodilo. Ovo Lorkino svrđenje mogućnosti na sjednici mogućnosti, koja nema u podlozi faktografiju, najviši je moderan kvalitet njegove dramaturgije.

Drugi jedan pisac, dramaturg i reditelj, Bert Brecht, postigao je u svojoj dramaturgiji isto koliko — ako ne i više nego Lorka — moderne idejne i imaginativne kondenzovanosti, iako se služio potpuno suprotnim sredstvima. Umesto posetske transpozicije činjenica, kao kod Lorce, Brecht je potencijalnu jezgru stvarnosti svojih drama sagradio na kondenzovanju činjenica iz same stvarnosti. Na taj način je njihov karakter pojedinčnosti podigao do opštih okolnosti, je preobratio u problem, govor glumca je prevorio u komentar. Ta privacija, to unutarnje odvajanje zbivanja od onoga koji zbivanje ne samo nosi nego ga u isto vreme i komentariše, osnova je Brethovog dramaturgije, a u suštini znaci punu savremenu primenu Aristotelovog stava o potencijalnoj jezri stvarnosti. Ništa u »Prosjajkoj operi nije istina, ni kakve faktografske tačnosti nema u

»Mači brabrost ili »Puntiles. Ali sve što je rečeno, kao činjenica do te mere je pojačano snagom unutarnje dramatičke i spoljni boje, da je prevazišlo one logične okvire kojih se drže činjenice u životu, pa je postalo prikazom problema u njegovoj sustini. Breht je, znaci, događaje pretvara u probleme. To mu je i omogućilo da te probleme komentariše bas preko onog koji u takvom uopštenju događajima učeštuje. A to je postala i osnovna tematska celokupnost Brethovog pozorišnog pokreta, svakako najznačajnijeg, najnaprednijeg i najmodernejeg u našem vremenu.

Stanislavski je doživeo veliku pobunu protiv sebe, Majerbold, Tairov, Vabtangov, Granovski, tvorci modernog ruskog teatra, morali su da razbijaju klasične i veličanstvene realističke okvire MHT-a. U istoriji modernog pozorišta naturalističko pozorište pretvajalo je tezu, kom je, po logičkoj nužnosti, stilizovano pozorište postalo antiteza (Tairov »Osvobođenji teatr« 1923, str. 12). Možda je još rano govoriti o tome, ali antiteza koju su pretvajali ruski pozorišni novatori, kao da je našla svoju sintezu u Brethovom pozorištu, gde je idejna realistička sustina ostala produbljena i gde je zapravo svedeno na nju, a gde je

obič vezan za slobodne asocijacije umetnikove i gledačeve jednom de me velikom snagom imaginacije, koja nikada, pre Bretha nije dopuštala realističko-iliuzionističko naturalističko pozorište. Ovo novo područje za gledačevu, nedorečeno i ipak sve rečeno, aktivnije uvlacenje gledaoca u komad, u pretstavu je još jedna moderna primena Aristotelove potencijalne jezgre stvarnosti, koja je moguća a faktično ne postoji.

Naturalističko i realističko-iliuzionističko pozorište išlo je u dramaturgiji i scenskoj prezentaciji težnjom da sve saopšti do kraja, definitivno, da sve preobradi u apsolutno prihvativiju činjenicu. Na taj

način gledač je ostao zatvoren, ostao je pasivan, ostao je u svojstvu posmatrača. Stilizovano pozorište, moderna dramaturgija ide za tim da gledač bude ili diskutant, ili komentator, ili čak saučesnik u onom što se kazuje u tekstu ili događaju na bini. Takva, nova oblast potencijalnog osnova je vrednost Brethovog dramaturškog i scenologa.

8.

Savremena američka dramaturgija je šioko područje na kome bi se moralo vršiti iscrpljivo ispitivanje, jer je do te mere povezana sa korišćenjem potencijalne jezgre stvarnosti u dramaturgiji, da je od nje stvorila ne samo teorijski stav, nego metod i postupak. Svakako je tačno da američka dramaturgija znači danas u svetu ono, što u prošlosti značila ruska ili skandinavska; ona je vodeća u smislu najdubljeg poniranja u živome činjenice, u traganju za humanim, načinjenim i gubljenju one ravnoteže koju nosi svaki ljudski život, u tumačenju i pobuni protiv okolnosti u kojima se razvijaju mali ljudski snovi čoveka Amerike, u traženju jedne časbunovne, čas stoteke sustine, iz koje uvek pre izvire pozitivno, nego mirenje sa sudbinom. Tu veliku epohu američke dramaturgije svakačko je otvorio vrlo znatajan pisac Judžin O' Nil. Njegova dramaturgija je, i pored svih spoljnih realističkih označaka, sva upravljana sticanima. Ovog velikog dramaturgiju interesuje čovek u njegovoj esenciji, u njegovoj misli, u njegovom osećanju života, u njegovoj subjektivnoj, neiskazanoj etici. To je, upravo, ono novo potencijalno pozorište, a koje se pre njega obrazivalo i eksponovalo. Ona ga nije dovoljno pridružila, tekuća kritika je tu odmah otkrio da je ona značajno neizostavljiva za ljudi na sebi osjetiti. A još osećanje je kad je taj čovek iz sebe izlazio svoj svet. Onda ga je nemoguće istinututi; deluje kao zarazno oboljenje i kao čir.

Ovo što je Božidar Timotijević napisao izvršeno je iše veće. To je jedan sver unutarne protivčnosti i teskobe. Da on niti dovoljno ni sam sagledao nego mu je konture izmislio, izdelio, da bi i vidljivo te protivčnosti postojale. Međutim, više od svega tamo je krila. Kad ne može mehanizam stanja da otkrije na krikne, On kaže jedan besmisleni koji se ne pamti, ali se zapamtiti težina napona sa kojim su reči izgovorene, zapamtiti se način na koji je on rečao. Kao u tami kad se govori da se ono zgnusno iz sebe napoleže izbaciti. Ili kaže kad se čovek odgude, Veliki spačav ţi pribilog dnežme ugrabi trenutak da kaže. To je njegov trenutak i on je imati vremena da razbistruva javu i san. U jednom predhodu kaže da se mora i kao što se može nepravljivo će reći sve.

Božidar Timotijević je pesnik mlad. To kad se kaže urečica je i misli se na njegove godine. Pesnik je star, ako mu je reč zrela i mlad ako je ona živa. U svojoj generaciji postigao je da pre drugih iskaže sebe. Po rečima se vidi šta taj pesnik u munulu svoje groznice skriva. To je znak zrelog doba njegovog kazivanja. Vidi se u njemu obilje dinamike i sprečena-namara. Osećanje i jedno i drugo. Kad pojme Rakovici koja je tu odmah da Beogradu, to je težak pesnički fantom. To je jedan sputani korak, ali ne korak odmora. U Rakovici bi pobeci trebal, u Rakovici je ona najbliža. S jedne strane težina koja ne vodi vaskrsnuću a s druge težina koja podbada. U mostovima dve stvari nikad nisu si gurnute, kaže on pa opet nastavlja u istom tonu da kazuje stvari koje su žu tek pri pišanju pale na pamet. Može to i da ne bude netačno i besmisleno, pa ipak će biti poezija. Jer tamo je sve smesno. Mi ga osećamo kako pod prstima raspredamo i kako njegova razmrštanje ne vodi kraj. Ali mi njegova groznica osećamo. U Rakovici da odem, da raspredem nit. Dotle je samo došlo: proces kad se on snalač kamo sam ume i zna. Iz tog procesa izbaciti tu poeziju i — nje više ne bi bilo. Traži on i traži generacija; ovo je momenat kad vri. I u tome je naročito: što je uhvatio vreme imati vremena da razbistruva javu i vremenu a ne samo osaznake biljke slaste.

Petar MILOSAVLJEVIĆ

dve zbirke „poezije“

Na istoku sunce grane,
Na zapadu vidim vrane.

Franjo Jarmek

Jovinov stihovračkih egzibicija do dnevnog parolaštva Vladimira Majakovskog pokušavao je ovaj pesnik da sabije ikustvo i naravi svesne socijalne angažovanosti, da nije da je ni otisao. Platilo je dug kao što su mnogi platili iz njegove generacije. Umesto da u poeziji ne gaje pesničku reč on je negovao društvenu svest i ta ga je intencija skupu stajala; — bar u poeziji doživeo je potpuni promašaj. Zato se svega u nekoliko pesama oseća da prave poezije. Ostalo je teško plaćeni dug vremenu i revoluciji.

Gdje smo mi? O toj zbirce pišu pohvalno revije, novine, reklamira se na stranicama svih mjesecišta, tjednika. A molim, neka dobar pjesnik, koji je zaista dobar, izda zbirku — mislite, da će biti oglazena bar na koricama knjizbenih listova?

Točno. Ali razlog je, držim, u tom, što su talenti vrlo rijetki, vrlo rijetki.

I. Goran Kovarić

Retrospektivno zbirkom pesama »Gorke godine«, Čedomir Minderović ponovo nas je potsetio na svoje i kao da je htio ovom knjigom da započeti svoj dugogodišnji besplodan rad. Rehabilitaciju koju je nesumpnivo očekivao, i-pored nekih laskavih prikaza njegovih prijatelja, Palavrestru na primer, ipak nereči dobiti, jer se u celokupnom njegovom pesničkom opusu nije nimalo što rehabilitovati. Tokom više od dvadeset godina pisanja je zarača, a samim tim je još potpunije i dublje život. A to je Aristotel svojom mišiju i htio.

Jovan PUTNIK

Mnogim, i velikim, pesnicima dešava se da u svega nekoliko pesama ostvare jedan poetski crk početnik, koji je zaista dobar, i-ni se nikakvimi teoretskim merilima ne može razgloditi ni desifrovati. To je poezija koja uvek do kraja ostane nesaznatljiva, tajanstvena. Tanasije Mladenović, ni do danas takvu nijednu pesmu nije napisao. On je medutim, dobra ispeka pesnički zanat pa zna i da se služi jezikom poezije. I pored sve štosti i misaone razrešivosti njegovog stilisa on ipak može da se čita. Čak se na momente očekuje da će već jednom zagaziti u tu neshvatljivu žilu kucavici poezije, ali on je nespreman za to: zna zanat, no drugo nešto — sudbinsko, nema. Došavši do podnožja velike poezije on ne ma u sebi snage da se u nekoliko grčevitih poeteza iskaže. Zbog toga uvek ostaje kao osrednjost kakih svakih literatura ima. Sve što je kaza moglo se i drugačije reći i sve što nije kazao ne primiče se da izostaje. Za tekuću literaturu jedan od sasvim normalnih slučajeva, koji uopšte uzev niti što doprinose niti, pak, manjkaju.

Milos STEVIC